

Konrad Raczkowski*

15. INSTYTUCJONALIZM W PROCESIE ROZWOJU A KSZTAŁTOWANIE STANU FINANSÓW PUBLICZNYCH W POLSCE

Streszczenie

W publikacji zaprezentowano przegląd głównych obszarów i nurtów rozwoju w ramach klasycznych, neoklasycznych i współczesnych podejść do ekonomii instytucjonalnej. Z tego względu celem niniejszej publikacji jest przedstawienie umownej klasyfikacji obszarów i nurtów badawczych nowej ekonomii instytucjonalnej oraz praktycznego odniesienia do kształtowania finansów publicznych w Polsce w ramach rozwoju. W pracy zastosowano krytyczny przegląd literatury przedmiotu, pozwalający wyodrębnić szesnaście nurtów badawczych nowej ekonomii instytucjonalnej, jak i kluczowe obszary modernizacyjne sektora publicznego w procesie rozwoju. Dowiedziono, że poszczególne nurty nowej ekonomii instytucjonalnej posiadają wystarczający potencjał i dorobek badawczy w zakresie opracowania przyszłościowej teorii, a głównym wyzwaniem modernizacyjnym sektora publicznego w Polsce jest reforma finansów publicznych oraz przyszłościowe dążenie do reguły zrównoważonego budżetu.

Słowa kluczowe

nowa ekonomia instytucjonalna, rozwój, finanse publiczne, instytucje

Wstęp

Instytucjonalna teoria rozwoju ekonomicznego bazuje na konsensusie postwazyngtońskim, który kwestionuje w pewien sposób neoklasyczną teorię ekonomii (Dequech 2006), czerpiąc z niej jednak perspektywy poznawcze w zakresie konkurencji oraz rzadkości (North 1994) i oferując niejako nowy pragmatyzm (Kołodko 2014). Można wręcz powiedzieć, że teoria rozwoju ekonomicznego oparta o instytucje jest lub powinna być połączeniem nowej ekonomii instytucjonalnej z ekonomią rozwoju, w której bada się nie tylko czynniki ekonomiczne, lecz także socjologiczne, kulturowe, czy szerzej – całego obszaru nauk społecznych – w zależności od przyjętego kontekstu badań i perspektywy badacza. Instytucje są tutaj centralnym punktem zainteresowania wyznaczającym reguły gry pomiędzy poszczególnymi organizacjami w gospodarce, a ich jakość, czy przyjęte kanony postępowania decydują o procesie gospodarowania. Tak rozumiana instytucjonalna teoria rozwoju ekonomicznego umożliwia zerwanie z redukcjonizmem i ortodoksyjnym nieraz uniwersalizmem, tak charakterystycznym dla tradycyjnej ekonomii neoklasycznej. Pozwala na zwrócenie większej uwagi na występujące różnice, jak i indywidualizmy

* Dr hab., prof. nadzw., Instytut Ekonomiczny, Społeczna Akademia Nauk, e-mail: raczkowski.konrad@gmail.com

jednostek czy państw, zarówno w warstwie światopoglądowej, kulturowej, politycznej, socjologicznej, a nawet geograficznej, tak charakterystyczne we współczesnym obrocie gospodarczym i modelach funkcjonowania państw.

Z tego względu celem niniejszej publikacji jest przedstawienie umownej klasyfikacji obszarów i nurtów badawczych nowej ekonomii instytucjonalnej oraz praktycznego odniesienia do kształtowania finansów publicznych w Polsce w ramach rozwoju.

Takie podejście jest zasadne z dwóch względów. Po pierwsze, współczesne wyznaczniki rozwoju zdeterminowane są w dużej mierze przez silne związki polityki z ekonomią, gdzie nadrzędnym celem winien być rozwój strategiczny, który może być rozwijany teoretycznie, poprzez połączenie nowej ekonomii instytucjonalnej, zwłaszcza w ramach mikro oraz makroanalizy z ekonomią rozwoju. Po drugie, w 2016 r. mija dwadzieścia sześć lat, od zapoczątkowanego w Polsce okresu transformacji ustrojowej, którym rządziło i zarządzało z różnym skutkiem 17 ekip rządowych, kierowanych łącznie przez 15 prezesów Rady Ministrów. Jest to więc okres wystarczający, żeby dostrzec konieczność stałego zastępowania szybkich i często pisanych na kolanie konsultingów gospodarczych, odpowiedzialnymi badaniami wdrożeniowymi, które ograniczą deficyt i podniosą główne wskaźniki rozwojowe obecnych i przyszłych pokoleń. Przyjęta na potrzeby niniejszych badań hipoteza zakłada, że zastosowanie dobrze rozwiniętych konstruktów teoretycznych nowej ekonomii instytucjonalnej na grunt finansów publicznych w Polsce jest wykorzystywane jedynie wybiórczo, co ogranicza instytucjonalną sprawność stymulującą odpowiedzialny rozwój społeczno-gospodarczy, w konsekwencji zwiększając dług publiczny.

1. Instytucjonalizm w procesie rozwoju

Instytucje były, są i będą formą emanacji społeczeństwa w procesie rozwoju, tworząc swojego rodzaju reguły gry, dla wszystkich członków organizacji państwa. Nowa ekonomia instytucjonalna dowodzi, że zjawiska ekonomiczne, społeczne oraz polityczne są warunkowane jakością i efektywnością instytucji. Przy czym instytucje, odzwierciedlają szerszą perspektywę, którą trafnie zdefiniował D.C. North (1994, s. 360), jako „ograniczenia wypracowane przez człowieka, które kształtują współdziałanie ludzi. Obejmują one ograniczenia formalne (np.: reguły, prawa, konstytucje), nieformalne (np.: normy zachowań, konwencje, dobrowolne kodeksy zachowań) oraz charakterystyki ich wdrażania. Łącznie określają one strukturę bodźców we wspólnotach, a zwłaszcza w gospodarkach”. Podobne stanowisko w definiowaniu instytucji prezentuje W. Stankiewicz (2012), sprowadzając ich opis do zbioru reguł współdziałania w przypadku instytucji ekonomicznych oraz społecznych wzorców zachowań. Zauważyć przy tym trzeba, że proces zmian instytucjonalnych jest trudny, ze względu na znaczną odporność instytucjonalną i ewolucyjny charakter zmian (Kleiner 2004; Hodgson 2006), czego dowodem mogą być liczne przykłady reform instytucjonalnych, zwłaszcza w czasach przełomu, kryzysu i trudności gospodarczych (Matsaganis 2013; Busch 2010). Jednak brak zmian i reform instytucjonalnych w danym państwie może prowadzić do regresu gospodarczego, jak i społecznego, w którym państwo staje się dostarczycielem, a jednocześnie kreatorem takich instytucji, które D. Acemoglu i J.A. Robinson nazwali wyzyskującymi. „Wyzyskujące instytucje gospodarcze nie zachęcają ludzi do

oszczędzania, inwestowania wprowadzania innowacji. Wyzyskujące instytucje polityczne wspierają te instytucje gospodarcze, koncentrując władzę w rękach ludzi, którzy zyskują dzięki wyzyskowi” (2014, s. 414).

Nowa ekonomia instytucjonalna zajmuje się przede wszystkim ekonomią organizacji w zmiennym otoczeniu i ogniskuje się wokół koncepcji praw własności, kosztów transakcyjnych oraz agencji, rozpatrując przy tym maksymalizację użyteczności w ramach maksymalizacji zysku. Jest to zatem wyraźna różnica względem ekonomii neoklasycznej, zorientowanej na ekonomię produkcji, modelowe ujęcie statyczne poszukujące równowagi i opis rynków doskonale konkurujących (Łupicka 2016). Współcześnie istnieją co najmniej cztery obszary badawcze w ramach nowej ekonomii instytucjonalnej, rozwijanej w ramach umownie przyjętej liczby szesnastu nurtów (tabela 20).

Tabela 20. Obszary i nurty badawcze nowej/ekonomii instytucjonalnej

Obszar	Nurt	Krótką charakterystyka nurtu	Przykładowi przedstawiciele
Ekonomiczno-organizacyjny	Teoria kosztów transakcyjnych	Pojęcie kosztów transakcyjnych występuje we wszystkich nurtach NEI, nie jest jednolicie sprecyzowane.	R.H. Coase (1937); A.A. Alchian (1977); O.E. Williamson (1996, 1998, 2000, 2009); D.C. North (1990, 1992, 2000, 2010, 2014); S. Rudolf (2008, 2009); E.G. Furubotn, R. Richter (1997); D.W. Allen (1991)
	Teoria organizacji	Relacje zachodzące pomiędzy organizacją a szeroko zróżnicowanym otoczeniem instytucjonalnym i wzajemne oddziaływanie.	K. Senge (2013); P.J. DiMaggio, P.P. Powell (1991); O.E. Williamson (1995)
	Teoria gier	Instytucje (reguły) determinują przewidywalne zachowanie uczestników interakcji społecznych.	A. Schotter (1981); E.M. Immergut (1998); K. Waśniewski (2011); J.M. Buchanan, G. Tullock (1962); K. Binmore (1990)
	Nowy instytucjonalizm/ Nowy pragmatyzm	Właściwie zorganizowane instytucjonalnie państwo może korygować fundamentalne wady funkcjonującego rynku korygując przy tym zbyt nierównomierny podział dochodów. Nowy pragmatyzm dostrzega rolę i znaczenie instytucji formalnych i nieformalnych.	G.W. Kołodko (2014), J.G. March, J.P. Olsen (1984); Raczkowski (2013, 2015); J. Godłów-Legiędź (2010); Ch.F. Sabel (1995)
	Zarządzanie strategiczne	Właściwe zorientowanie na możliwości rozstrzygnięcia kluczowych procesów i problemów działalności państwa poprzez instytucje.	K. Raczkowski (2015); P. Ingram, B.S. Silverman (2002), S. Rudolf (2009); A. Ellis (2006)
Społeczno-polityczny	Ekonomiczna teoria polityki/ teoria wyboru publicznego	Teoria używana do analizy wydarzeń politycznych w kontekście wyboru partykularnych interesów jednostek w stosunku do dobra wspólnego.	J.M. Buchanan (1984), G. Tullock (1965), E. Ostrom (2015), G. Lissowski (2001); J. Wilkin (1995), S. Mazur (2011); R.G. Lipsey (2001); D. Rodrik, A. Subramanian (2002); T. Persson, G. Tabellini (2000)
	Teoria działań zbiorowych/ teoria zachowań	Ewolucja instytucji działania kolektywnego/zbiorowego. Teorie wyjaśniające zachowania jednostek.	M. Olson (1971); E. Ostrom (2015); D. Dequech (2006); H. Simon (1961);

Obszar	Nurt	Krótką charakterystyka nurtu	Przykładowi przedstawiciele
	Ekonomiczna teoria regulacji publicznej w gospodarce rynkowej	Teoria regulacji tłumaczy działania podejmowane w celu realizacji interesu publicznego, jak i na skutek presji grup interesu.	G. J. Stigler (1971); S. Peltzman (1993); R.H. Coase (1937); J. Godłów-Legiędź (2005, 2010); M.Fedorowicz (2004); J.E.Stiglitz (2000); G.M. Hodgson (1989)
	Ekonomiczna teoria państwa	Otoczenie instytucjonalne powinno wpływać na system władzy państwowej w celu wzmocnienia własności prywatnej i wolności jednostek, równocześnie ograniczając ryzyko wykorzystania i podporządkowania jednostek władzy centralnej.	J. Buchanan (1984), M. Shirley (2005); R. Hardin (1997); N. Barr (1992); E. S. Reinert (1999); I. Sened, R. Watson (2014)
	Teoria rozwoju gospodarczego	Wpływ instytucji na rozwój gospodarczy w ujęciu makroekonomicznym oraz analiza konkretnych problemów krajów słabo rozwiniętych.	J. Toye (1997), S. Rudolf (2008), J.Godłów-Legiędź (2005), W. Morawski (2000); J.K. Galbraith (1972)
	Teorie i paradygmaty nauk politycznych	W przypadku rzadkiego dobra, jakim jest władza znaczenie mają normy, które regulować konflikt.	P. A.Hall (1996); North (1990); J.R. Commons (1934); B.R. Weingast (1995); A.D. Lowenberg (1990)
	Teoria kultury/Instytucjonalizm socjologiczny	Instytucje są elementem kulturowych praktyk, działając pod wpływem artefaktów jak reguły i normy, symbole i skrypty kształtujących tożsamość i światopogląd pojedynczych jednostek.	G. Grendstad, P.Selle (1995); R. L. Jepperson (2001); A. Jasińska-Kania (2006); B. Klimczak, (2014); J. Wieland (2005)
	Teoria nie/racjonalnego wyboru	Istnienie instytucji pozwala na współpracę między jednostkami. Sukces działań jednostek zależy od ich skutecznego i racjonalnego współdziałania.	T. Veblen (1994); E.M. Immergut (1992); P.A. Hall, R. Taylor (1996); H. Simon (1961);
Historyczno-gospodarczy	Nowa historia gospodarcza/ Nowa historia polityczna/ Teoria długookresowej zmienności systemów ekonomiczno-społecznych	Proces dynamicznych zmian ekonomicznych jest istotną przesłanką i punktem wyjścia do doskonalenia funkcjonowania ustroju.	D.C. North (1992, 2010, 2014); M. Rutherford (2001); W. Stankiewicz (2012); R. Koselleck (2012); M. Lissowska (2004, 2008), P.A. Hall, R. Taylor (1996); D. Acemoglu, J. Simon, J.A. Robinson (2001)
	Teoria praw własności	Traktowanie prawa własności jako ważnego determinantu procesu rozwoju całego ustroju instytucjonalnego, odwzorowującego struktury i zachodzące relacje między jednostkami.	R.H. Coase (1937); A.A. Alchian, H. Demsetz (1972); I. Segal, M.D. Whinston (2010)
Krytyka nowego instytucjonalizmu	Nurt krytyczny	Ekonomiści przy stosowaniu podejścia instytucjonalnego wykazują skłonność do uproszczeń, tak na etapie definiowania instytucji, jak i w trakcie samej analizy.	V. Lownpes (1996), D. Ankarloo, G. Palermo (2004); G. Meramveliotakis, D. Milonakis (2010); H. Chang (2011);

Zródło: opracowanie własne.

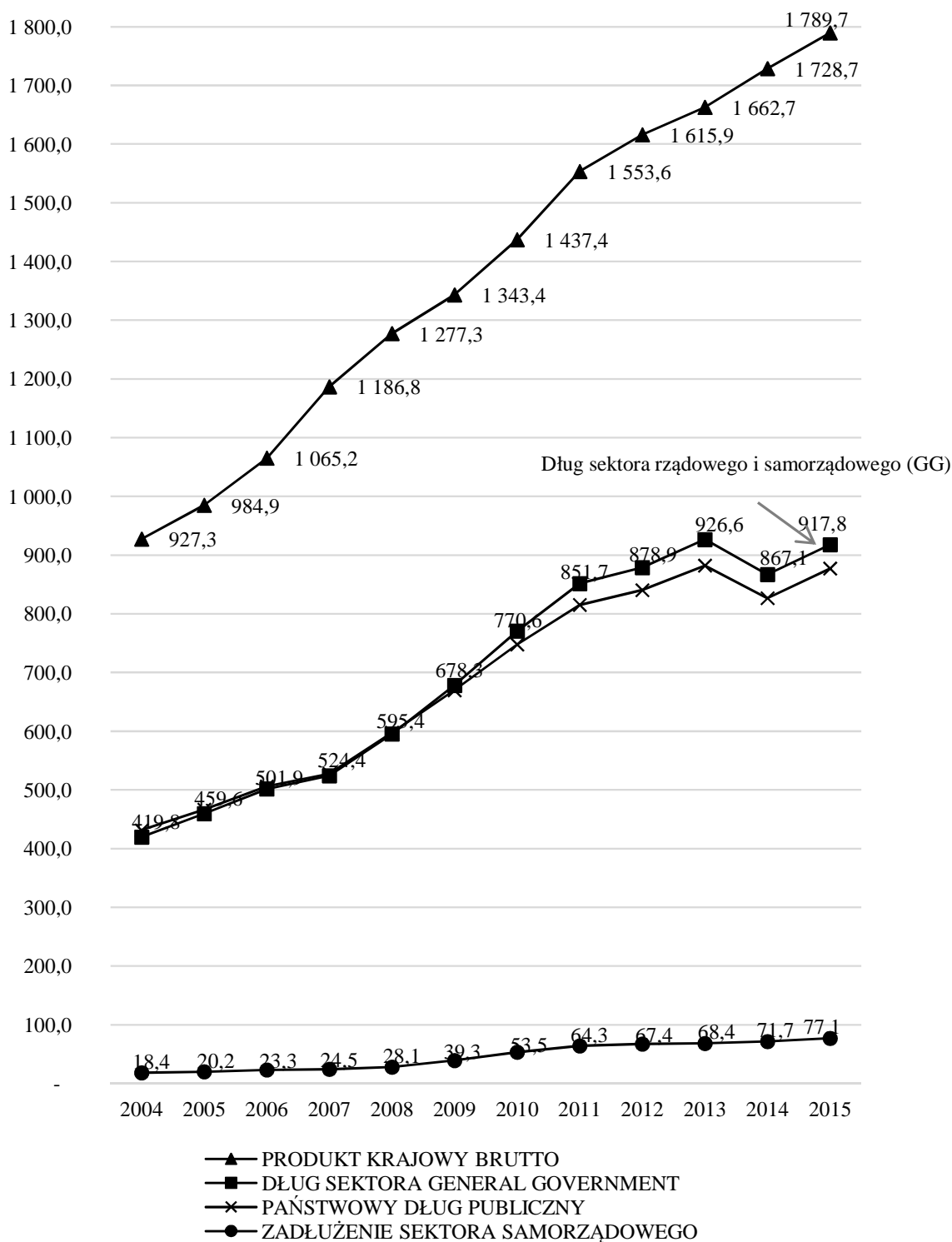
Tak duża liczba podejść i zainteresowań badawczych może być wystarczającym argumentem przemawiającym za potrzebą opracowania pełnej teorii zmian instytucjonalnych w ramach makroanalizy, jak i mikroanalizy instytucjonalnej. Pierwsza (makroanaliza) jest w zasadzie teorią zmian instytucjonalnych i ma możliwość wyjaśniania procesów kształtowania sfery ekonomicznej, społecznej (zwłaszcza prawnej) oraz politycznej. Druga (mikroanaliza) wyjaśnia problemy praw własności oraz ekonomię kosztów transakcji. Połączenie takich dwóch podejść, może być kluczem porządkującym do przyjęcia prakseologicznej nakładki w postaci kanonu podstawowych funkcji zarządzania, używanych umiejętnie w ramach pragmatycznego i odpowiedzialnego rozwoju.

2. Czy finanse publiczne w Polsce gwarantują właściwe możliwości rozwojowe

Czy można zaplanować, zorganizować, kierować i wreszcie kontrolować procesy rozwojowe danego kraju poprzez system finansów publicznych? Oczywiście tak, chociaż nie jest to łatwe w systemie demokratycznym, zważywszy na istnienie różnej efektywności fiskalnej danego państwa, jak i różną redystrybucję środków publicznych. Zdaniem D. Rodrika (2011) najistotniejszymi elementami, które przyczyniają się do rozwoju gospodarczego kraju są instytucje: stabilizacji makroekonomicznej, ubezpieczeń społecznych, zarządzania konfliktami, regulacyjne oraz praw własności. Jednocześnie przyjąć trzeba, że coraz mniej zależy od słabszych gospodarczo państw narodowych, a coraz większa jest siła dużych graczy, jakimi są globalne korporacje, czy silne gospodarczo państwa (jak np.: Stany Zjednoczone, czy Chiny). Nie jest to jednak powód do smutku, a wręcz przeciwnie. Stan taki wymaga jedynie realnego dostosowania do panujących reguł gry, uwzględnienia warunków zewnętrznych w prowadzonej polityce społeczno-gospodarczej, żeby finalnie narzucić własne rozwiązania w pewnych obszarach. Wówczas nawet wprowadzanie okresowych szoków można uznać za swojego rodzaju cykl koniunkturalny, który w zależności od okoliczności i zmiennych, może podlegać procesom zarządczym. Oczywiście, wszystko zależy również od tego, jaka jest w danym kraju stosowana praktyczna podstawa osiągnięcia wzrostu – klasyczna, keynesowska, neoklasyczna, schumpeterowska, a może mieszana i dostosowana do potrzeb osiągnięcia zamierzonych celów. Niezwykle ważna jest również stabilność finansowa, która oznacza „stan, w którym system finansowy jest w stanie wytrzymać wstrząsy bez tworzenia warunków do kumulowania się procesów, które mogłyby osłabić alokację oszczędności w inwestycje i przebieg płatności w gospodarce” (Padoa-Schioppa 2002, s. 20).

Na przestrzeni całego okresu transformacji ustrojowej (tj. od 1989 r.), Polska przechodziła od hiperinflacji, po deflację, która ujawniła się w 2014 r. Natomiast istotnym okresem w rozwoju gospodarczym i społecznym Polski, jest przystąpienie do Unii Europejskiej w 2004 r. i systematyczne wyrównywanie rozwoju gospodarczego. Należy zauważyć, iż w latach 2004-2015 PKB wzrosło narastająco o 93%, ale jednocześnie dług sektora instytucji rządowych i samorządowych (tzw. *general government debt*) wzrósł o 118,6%, a zadłużenie sektora samorządowego wzrosło aż o 319% (rysunek 16). Jednocześnie na tle Unii Europejskiej, zadłużenie sektora instytucji rządowych i samorządowych wynosiło w 2015 r. – 51,3% PKB, co plasowało Polskę w tym okresie na pozycji dziesiątej, jeżeli chodzi o najmniej zadłużone

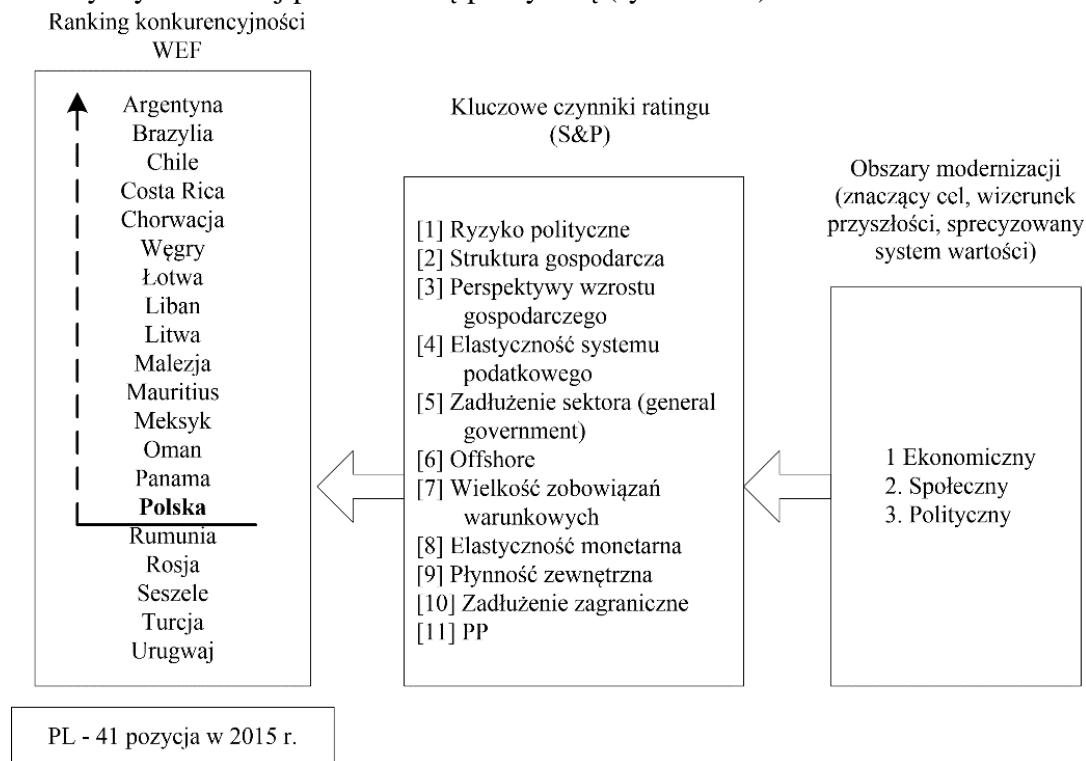
(% PKB) państwa UE (w kolejności za Estonią, Luksemburgiem, Bułgarią, Łotwą, Rumunią, Danią, Czechami, Litwą oraz Szwecją) (Eurostat).

Rysunek 16. Poziom wzrostu gospodarczego i zadłużenia Polski w latach 2004-2015 (mld zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

W związku z faktem, iż współczynnik stabilizacji makroekonomicznej nie jest w Polsce wysoki (0,418, tj. 17 pozycja w UE), a wydatki prawnie zdeterminowane są istotną przeszkodą dalszego rozwoju (74,9% budżetu państwa w 2015 r.) (Raczkowski 2016), przyjęto finansowo-centriczną, a jednocześnie prakseologiczną orientacją dalszego rozwoju. Uznać można, iż najważniejszą determinantą modernizacji sektora publicznego w ramach odpowiedzialnej polityki, są instytucje stabilizacji makroekonomicznej. Przy czym należy się zgodzić, iż „stabilność systemu finansowego to nie tylko unikanie zaburzeń w jego funkcjonowaniu. To również zdolność do przewyższania niekorzystnych efektów zewnętrznych funkcjonowania gospodarki rynkowej oraz pokonywania niesprawności działania państwa i rynku” (Solarz 2008, s. 46). Tym samym przyjęto, że modernizacja obszarowa tych instytucji, będzie miała znaczący wpływ na sferę realną gospodarki, w efekcie prowadząc do wzrostu jej konkurencyjności. Z kolei do instytucji stabilizacji makroekonomicznej zaliczono: Komitet Stabilności Finansowej, który funkcjonuje w oparciu o *ustawę z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nadzorze makroostrożnościowym nad systemem finansowym i zarządzaniu kryzysowym* (Dz.U. 2015 poz. 1513), a także Narodowy Bank Polski, Ministerstwo Finansów (wraz z całym aparatem danin publicznych), Komisję Nadzoru Finansowego, fundusze inwestycyjne, fundusze emerytalne oraz inne elementy architektury rynku kapitałowego. Założenie takie wpisuje się w ranking konkurencyjności Światowego Forum Ekonomicznego, kluczowe czynniki ratingowe, jak i możliwości prowadzenia swoistej gry ekonomicznej, dzięki kontroli władzy wykonawczej przez władzę polityczną (rysunek 17).

Rysunek 17. Kluczowe obszary modernizacyjne sektora publicznego w procesie rozwoju

Źródło: Opracowanie własne na podstawie The Global Competitiveness Report 2015-2016, World Economic Forum, Geneva 2015, s. 38 oraz Global Financial Stability Report. Sovereigns, Funding and Systemic Liquidity, World Economic and Financial Surveys, Międzynarodowy Fundusz Walutowy, Waszyngton, październik 2010, s. 99.

To właśnie władza polityczna powołuje rząd, tworzy ramy rządzenia, jak i wyznacza kierunki rozwoju w ramach zarządzania publicznego.

Dużym wyzwaniem tego procesu jest określenie tzw. odpowiedzialnego podejścia, w którym istotne znaczenie będą posiadały takie czynniki, jak tempo wzrostu PKB (per capita), akumulacja brutto (czyli przyrost majątku narodowego w określonym czasie), zadłużenie zagraniczne w stosunku do eksportu oraz tempo wzrostu eksportu. Wydaje się natomiast, że bez reformy finansów publicznych wraz z przemyślaną reformą administracji danin publicznych, istnieje ryzyko destabilizacji systemu finansowego państwa. W 2015 r. deficyt instytucji rządowych i samorządowych wyniósł 2,6% PKB, natomiast dług sektora 51,3% PKB (Strategia 2016). Do tego dochodzi stale rosnące obciążenie budżetu państwa dotacją na rzecz FUS, które w 2015 r. wyniosło 16,4%, stanowiąc kwotę 42 mld zł, a kwota ta będzie progresywnie rosła w najbliższych latach. Obok subwencji ogólnej na rzecz jednostek samorządu terytorialnego (20%/r., tj. ponad 51 mld zł), a także obsługi długu Skarbu Państwa, który pochłania ok. 12,5% budżetu państwa, składa się na najwyższe kategorie wydatków sztywnych. Modernizacja sektora publicznego w Polsce winna zatem najpierw udroźnić finanse publiczne, żeby w ogóle można było mówić o odpowiedzialnym rozwoju. W przeciwnym razie zawsze będzie istniała obawa podniesienia podatków, co wiąże się z odpływem pewnej części firm za granicę, przy równoczesnej potrzebie zaciągania nowych zobowiązań, głównie poprzez emisję obligacji, co zwiększa zadłużenie publiczne i w jeszcze większym stopniu ogranicza inwestycje prywatne, jak i związane z dostarczeniem usług obywatelom.

Zakończenie

Na każdym etapie społeczno-gospodarczego rozwoju pojawiają się nowe problemy praktyczne, które wymagają wkładu teoretycznego do lepszego, bądź gorszego wypracowania mechanizmów i procesów działania. Polska, jako kraj transformacji ustrojowej odnotowała od 1989 roku istotny rozwój gospodarczy, który w mniejszym stopniu był kreowany przez polityki publiczne danej władzy, a w zdecydowanie większy, przez instytucje formalne, jak i nieformalne, co obrazuje zwłaszcza progresywny wzrost PKB, ale również poziom zadłużenia przypadający na okres danych rządów (Raczkowski 2015). Jednocześnie stosowana ekonomia neoklasyczna, często w wydaniu ortodoksyjnym, skłaniała do utrzymywania strukturalnych deficytów budżetowych, które zawsze w praktyce (nie zawsze w teorii) wpływały na pogorszenie stabilności finansów publicznych.

Współcześnie odpowiedzialny rozwój, bazujący na modernizacji instytucjonalnej sektora publicznego, winien powrócić do reguły zrównoważonego budżetu, a to oznacza konieczność reformy szeroko rozumianych finansów publicznych. Niestety, wiąże się też z utratą poparcia politycznego, na skutek ograniczenia lub eliminacji tych świadczeń socjalnych i przywilejów, które przynależą z reguły do danej grupy zawodowej lub społecznej. Z tego względu zmiana instytucjonalna w fundamentalnej kwestiiach rozwojowych państwa, będzie trudna do przeprowadzenia. Pamiętać jednak należy, że przesuwanie tego problemu w czasie, jest obarczaniem długiem przyszłych podatników. Jak trafnie stwierdził J.M. Buchanan „istotą długu publicznego jako instytucji finansującej jest to, że pozwala przesunąć w czasie koszt obecnie finansowanych projektów. Dla podatnika dług publiczny oznacza opóźnienie konieczności wniesienia do Skarbu Państwa zapłaty za wykorzystane zasoby” (Bu-

chanan 1999, s. 358). Zaznaczyć w tym miejscu również należy, że instytucje kształtują finanse publiczne, jednak wynikowość tychże finansów jest wypadkową wielu czynników wpływających na proces redystrybucyjny, a finalnie deficytowość i zadłużenie samego systemu.

Literatura

- Acemoglu D., Simon J., Robinson J. A. (2001). "The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation", *American Economic Review* 91, s. 1369-1401.
- Acemoglu D., Robinson J.A. (2014). *Dlaczego narody przegrywają*, Zysk i S-KA, Poznań.
- Alchian A.A. (1977). *Economic Forces at Work*. Liberty Press, Indianapolis.
- Alchian A.A., Demsetz H. (1972). *Production, Information Costs, and Economic Organization*, *American Economic Review*, vol. 72, s. 777 – 95.
- Allen D.W. (1991). *What are transactions costs*, *Research in Law and Economics*, Vol. 14, ss. 1-18.
- Amable B. (2003). *The Diversity of Modern Capitalism*, Oxford University Press.
- Ankarloo D., Palermo G. (2004). *Anti-Williamson: a Marxian critique of New Institutional Economics*, *Cambridge Journal of Economics*, 28, s. 413–429.
- Barr N. (1992). *Economic theory and the welfare state : a survey and interpretation*. *Journal of Economic Literature*, 30 (2), ss. 741-803.
- Binmore K., Brandenburger A. (1990). *Common Knowledge and Game Theory*. In *Essays of the Foudation of Game Theory*, [w:] K. Binmore (eds.), Basil Blackwell, New York, ss. 105-50.
- Buchanan J.M., Tullock G. (1962). *The calculus of consent: logical foundations of constitutional democracy*, University of Michigan Press.
- Buchanan J.M. (1984). *Politics without Romance: A Sketch of Positive Public Choice Theory and Its Normative Implications* , [w:] *The Theory of Public Choice*, J.M. Buchanan, R.D. Tollison (red.), University of Michigan Press.
- Buchanan J.M. (1989). *Constitutional Economics*, [w:] Buchanan J.M., *Explorations into Constitutional Economics*, College Station, Texas A&M, University Press, s. 57-67.
- Buchanan J.M., Musgrave R.A. (2005). *Finanse publiczne a wybór publiczny. Dwie odmienne wizje państwa*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa.
- Busch K. (2010). *World Economic Crisis and the Welfare State*, Friedrich Ebert Stiftung, Berlin, s. 2-18.
- Chang H. (2011). *Institutions and economic development: Theory, policy and history*, *Journal of Institutional Economics*, no. 4 (7), s. 473-498.
- Chang H. (2007). *Understanding the Relationship Between Institutions and Economic Development – Some Key Theoretical Issues*, [w:] H. Chang (ed.), *Institutional Change and Economic Development*, Anthem Press, Tokyo.
- Coase R.H. (1937). *The Nature of the Firm*, *Economica*, 4, s. 336-405.
- Commons J.R. (1934). *Institutional Economics. Its Place in Political Economy*, 2 vols., New Brunswick and London: Transactions Publishers (Reprinted in 1990), s. 749.

- Dequech D. (2006). The new institutional economics and the theory of behaviour under uncertainty, *Journal of Economic Behaviour & Organization*, Vol. 59, s. 109-131.
- DiMaggio P.J., Powell P.P. (1991). *The New Institutionalism in Organizational Analysis*, The University of Chicago Press, Chicago.
- Eurostat. (2016). General Government Gross Debt.
- Ellis A. (2006). An exploration of new in institutional economics for the strategic analysis of e-business with reference to transofrmational change, Brunel University, Brunel.
- Fedorowicz M. (2004). *Różnorodność kapitalizmu: instytucjonalizm i doświadczenie zmiany ustrojowej po komunizmie*, Wydaw. Instytutu Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk, Warszawa.
- Furubotn E.G., Richter R. (1997). *Institutions and Economic Theory: The Contribution of the New Institutional Economics*, The University of Michigan Press.
- Galbraith J.K. (1972). Efekt zależności, [w:] *Społeczeństwo dobrobytu. Państwo przemysłowe*, PIW, Warszawa, s. 115-123.
- Global Financial Stability Report. Sovereigns, Funding and Systemic Liquidity*. (2010). World Economic and Financial Surveys, Międzynarodowy Fundusz Walutowy, Waszyngton, październik.
- Godłów-Legiędź J. (2005). *Instytucjonalna analiza transformacji ustrojowej. Od planu do rynku*, [w:] *Nowa ekonomia instytucjonalna - aspekty teoretyczne i praktyczne*, (red.) S. Rudolf, Wyższa Szkoła Ekonomii i Administracji im. Prof. Edwarda Lipińskiego w Kielcach, Kielce.
- Godłów-Legiędź J. (2009). *Koszty transakcji. Istota i problem kwantyfikacji*, [w:] *Nowa Ekonomia instytucjonalna. Teoria i zastosowania*, (red.) S. Rudolf, Wyższa Szkoła Ekonomii i Administracji im. Prof. Edwarda Lipińskiego w Kielcach, Kielce.
- Godłów-Legiędź J. (2010). *Współczesna ekonomia - ku nowemu paradygmatowi*, C.H. Beck, Warszawa.
- Greif A. (2005). *Commitment, Coercion and Markets: The Nature and Dynamics of Institutions Supporting Exchange*, [w:] *Handbook of New Institutional Economics*, (red.) C. Menard, M. Shirley, Springer, Dordrecht.
- Grendstad G., Selle P. (1995). *Cultural theory and New Institutionalism*, *Journal of Theoretical Politics*, 7(1), s. 5-27.
- Hall P.A., Taylor R. (1996). *Political Science and the Three New Institutionalism*, *Political Studies*, XLIV, s. 936-957.
- Hall P.A. (1993). *Policy paradigms, social learning, and the state: The case of economic policymaking in Britain*, *Comparative Politics*, 25(3), s. 275-296.
- Hardin R. (1997). Economic theories of the state. In *Perspectives on Public Choice: A Handbook*, ed. Dennis Mueller. New York: Cambridge University Press, 21-34.
- Hicks J.R. (1935). *A Suggestion for Simplifying the Theory of Money*, *Economica*, 2, s. 1-19.
- Hodgson G.M. (1989). *Economics and Institutions. A Manifesto for a Modern Institutional Economics*, Polity Press, Oxford.
- Hodgson, G. (2006). What are Institutions?, *Journal of Economic Issues*, 40(1): 2-25.
- Immergut E.M. (1992). *The Rules of Game: The Logic of Health Policy-Making in France, Switzerland, and Sweden*, [w:] *Structuring Politics. Historical Institution-*

- alism in Comparative Analysis , S. Steinmo, K. Thelen, F. Longstreth (red.), Cambridge University Press , Cambridge, UK – New York.
- Immergut E.M. (1998). *The Theoretical Core of the New Institutionalism*, Politics & Society, vol. 26, s. 5-34..
- Ingram P., Silverman, B. S. (2002). *The New Institutionalism in Strategic Management* [w:] Advances in strategic management (red.) P.Ingram, B. S. Silverman, vol. 19, s. 1–32.
- Jasińska-Kania, A. (2006). *Neoinstytucjonalizm. Wstęp*. [w:] A. Jasińska-Kania, L. Nijakowski, J. Szacki, M. Ziółkowski (red.) Współczesne teorie socjologiczne, t. 1., Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Jepperson R.L. (2001). *The Development and Application of Sociological Neoinstitutionalism*, „Working Paper”, nr 5, Florence, Robert Schuman Centre, European University Institute.
- Kleiner G.B. (2004). *Ewolucja instytucjonalnych systemów*, Nauka, Moskwa, rozdz. 1.
- Klimczak B. (2014). *Kultura korporacji w perspektywie nowej ekonomii instytucjonalnej*, Człowiek i Społeczeństwo, XXXVIII, s.133-145.
- Kołodko G.W. (2014). *Nowy Pragmatyzm, czyli ekonomia i polityka dla przyszłości*, Ekonomista, nr 2, s. 161-180.
- Koselleck R. (2012). *Semantyka historyczna*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań.
- Legiędź T. (2012). *Instytucjonalna teoria przemian gospodarczych – rozwój gospodarczy z perspektywy nowej ekonomii instytucjonalnej*, Ekonomia, nr 4 (21), s. 30-45.
- Lipsey R.G. (2001). *Successes and Failures in the Transformation of Economics*, Journal of Economic Methodology, vol. 8(2), s. 169-201.
- Lissowska M. (2008). *Instytucje gospodarki rynkowej w Polsce*, C.H. Beck, Warszawa.
- Lissowska M. (2004). *Instytucjonalne wymiary procesu transformacji w Polsce*, SGH, Warszawa.
- Lissowski G. (red.). (2001). *Elementy teorii wyboru społecznego*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Lowenberg A.D. (1990). Neoclassical economics as a theory of politics and institutions, CATO Journal, vol. 9, No 3, ss. 619-639.
- Lowmpes V. (1996). *Varieties of new institutionalism: a critical appraisal*, Public Administration, vol. 74, Issue 2, s. 181-197.
- Łupicka A. (2016). *Paradygmaty w naukach o zarządzaniu. Potrzeba uściślenia versus bogactwo ujęć paradygmatycznych jako wartość*, Studia Oeconomica Poniensia, Vol.4, no. 1, s. 18-32.
- March J.G., Olsen J.P. (1984). *The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life*, The American Political Science Review, Vol. 78, No. 3, s. 734-749.
- Matsaganis M. (2013). *The Greek Crisis: Social Impact and Policy Responses*, Friedrich Ebert Stiftung, Berlin, s. 3-34.
- Mazur S. (2011). *Władza dyskrecyjna wysokich urzędników publicznych. Perspektywa nowego instytucjonalizmu*, Zeszyty Naukowe, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie. Seria Specjalna, Monografie, Kraków.
- Meramveliotakis G., Milonakis D. (2010). Surveying the Transaction Cost Foundations of New Institutional Economics: A Critical Inquiry, Journal of Economic Issues 44 (4), s. 1045-1072.

- Morawski W. (2000). *Zmiana instytucjonalna: społeczeństwo, gospodarka, polityka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- North D.C. (1992). Transaction costs, institutions, and economic performance, International Center for Economic Growth, San Francisco.
- North D.C. (1994). Economic performance through time, „The American Economic Review”, no. 3(84), s. 359-360.
- North D.C. (1992). *Institutions, Ideology and economic Performance*, Cato Journal, Vol. 11, s. 477-496.
- North D.C. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, Cambridge.
- North D.C. (2010). *Understanding the Process of Economic Change*, Princeton University Press.
- North D.C. (2014). *Zrozumieć przemiany gospodarcze*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa.
- Olson M. (1971). *The Logic of Collective Action. Public Goods and the Theory of Groups*, Cambridge, MA, Harvard University Press.
- Ostrom E. (2015). *Governing the Commons The Evolution of Institutions for Collective Action*, Cambridge University Press, September.
- Padoa-Schioppa T. (2002). *Central Banks and Financial Stability: Exploring the Land in between*, The Second ECB Central Banking Conference on the Transformation of the European Financial System, 24-25 October.
- Peltzman S. (1993). *George Stigler's Contribution to the Economic Analysis of Regulation*, Journal of Political Economy, Vol. 101, No. 5, s. 818-832.
- Persson T., Tabellini G. (2000). *Political Economics*. Cambridge MA, MIT Press.
- Raczkowski K. (2013). *Gospodarka nieoficjalna w systemie zarządzania państwem, Przedsiębiorczość i Zarządzanie*, Wydawnictwo SAN, tom XIV, zeszyt 8, część II, s. 347-363.
- Raczkowski K. (2016). Makroekonomiczne stabilizatory procesu zarządzania publicznego w państwach Unii Europejskiej, Przegląd Organizacji 9/2016 (w składzie).
- Raczkowski K. (2016). Opinia przygotowana na zlecenie Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w sprawie zaopiniowania projektu pt. „Strategia na rzecz odpowiedzialnego rozwoju”, Narodowa Rada Rozwoju, 9 września.
- Raczkowski K. (2015). *Zarządzanie publiczne Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Reinert E.S. (1999). The Role of the State in Economic Growth, *Journal of Economic Studies*, Vol. 26, No. 4/5, pp. 268-326.
- Riker W.H. (1962). *The theory of political coalitions*, Yale University Press.
- Rodrik D. (2011). Jedna ekonomia wiele recept. Globalizacja, instytucje i wzrost gospodarczy. Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa, s. 210-216.
- Rodrik D., Subramanian A., et al. (2002). *Institutions Rule: The Primacy of Institutions Over Integration and Geography in Economic Development*. Working Paper 9305. Cambridge MA, National Bureau of Economic Research.
- Rudolf S. (2008). *Specyficzność aktywów ludzkich w teorii kosztów transakcyjnych*, [w:] *Teoria i praktyka zarządzania rozwojem organizacji*, S. Lachiewicz, A. Zakrzewska (red.), Monografie Politechniki Łódzkiej, Łódź.

- Rudolf S. (2009). *Wpływ Nowej Ekonomii Instytucjonalnej na rozwój nauk o zarządzaniu* [w:] *Przedsiębiorstwo przyszłości*, (red.) I.K. Hejduk, IOiZ Orgmasz, Warszawa.
- Rutherford M. (2001). *Institutional Economics: Then and Now*, *The Journal of Economic Perspectives*, Vol. 15, No. 3, s. 173-194.
- Sabel Ch. F. (1995). Design, deliberation, and democracy: On the new pragmatism of firms and public institutions, *European University Institute*, December 15-16.
- Schotter A. (2008). *The Economic Theory of Social Institutions*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Schotter A. (1981). *The Economic Theory of Social Institutions*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Segal I.R., Whinston M.D. (2010). Property Rights, *Stanford Law and Economics Online Working Paper No. 394*, March 23.
- Sened I., Watson R. (2014). Economic Theories of the State, *The Encyclopedia of Political Thought*, Michael Gibbons, Ed. West Sussex: John Wiley & Sons, Ltd, 15 September.
- Senge K. (2013). *The New Institutionalism in Organization Theory: Bringing Society and Culture Back In*, *The American Sociologist*, March, Volume 44, Issue 1, s. 76-95.
- Shirley M. (2005). *Institutions and Development*, [w:] *Handbook of new institutional economics*, C. Ménard, M. Shirley (red.), Springer, Dordrecht.
- Simon H. (1961). *Administrative Behavior*, (2nd ed.), New York, Macmillan.
- Solarz J.K. (2008). *Zarządzanie ryzykiem systemu finansowego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 46.
- Stankiewicz W. (2012). *Ekonomika instytucjonalna. Zarys wykładu*, Wyd. III uzupełnione, Prywatna Wyższa Szkoła Biznesu, Administracji i Technik Komputerowych, Warszawa, s. 50.
- Stigler G.J. (1971). *The Theory of Economic Regulation*, *The Bell Journal of Economics and Management Science*, Vol. 2, No. 1, s. 3-21.
- Stiglitz J.E. (2000). *Challenges in the Analysis of the Role of Institutions in Economic Development*, *Villa Bording Workshop Series „The Institutional Foundations of a Market Economy*.
- Strategia na rzecz odpowiedzialnego rozwoju. (2016). Ministerstwo Rozwoju, Warszawa.
- The Global Competitiveness Report 2015-2016. (2016). World Economic Forum, Geneva, s. 38.
- Toye J. (1997). *The New Institutional Economics and its Implications for Development Theory*, [w:] J. Harriss, J. Hunter, C.M. Lewis (red.), *The New Institutional Economics and Third World Development*, Routledge, London, New York.
- Tullock G. (1965). *The Politics of Bureaucracy*, Washington, D.C.: The Public Affairs Press.
- Veblen T. (1994). *The Theory of the Leisure Class: An Economic Study of Institutions*. *Penguin twentieth-century classics*, Penguin Books, New York.
- Waśniewski K. (2011). *Decyzje inwestycyjne współczesnej korporacji-dylematy racjonalności*, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Kraków.

- Weingast B.R. (1995). *The economic role of political institutions: Market-preserving federalism and economic development*, Oxford University Press, Oxford.
- Wieland J. (2005). *Corporate Governance, Values Management and Standards: A European Perspective*, *Business and Society*, vol. 44, no. 1, s.74-93.
- Wilkin J. (1995). *Jaki kapitalizm, jaka Polska*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Wilkin J. (red.) (2005). *Teoria wyboru publicznego*, (Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Williamson O.E. (1993). *Opportunism and its Critics*, *Managerial and Decision Economics*, vol. 14, s. 97–107.
- Williamson O.E. (1995). *Organization theory. From Chester Barnard to the present and beyond*, Oxford University Press, Oxford.
- Williamson O.E. (2009). *Transaction cost economics: the natural progression*, University of California, Prize Lecture, Berkeley, December 8.
- Williamson O.E. (1998). *Ekonomiczne instytucje kapitalizmu. Firmy, rynki, relacje kontraktowe*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Williamson O.E. (1996). *The Mechanism of Governance*, Oxford University Press, New York.
- Williamson O.E. (2000). *The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead*, *Journal of Economic Literature*, vol. XXXVIII, s. 595-613.
- Wojtyna A. (2007). *Teoretyczny wymiar zależności między zmianami instytucjonalnymi, polityką ekonomiczną a wzrostem gospodarczym*, *Gospodarka Narodowa*, nr 5-6, s. 1-23.

INSTITUTIONALISM IN THE DEVELOPMENT PROCESS VERSUS SHAPING THE CONDITION OF PUBLIC FINANCES IN POLAND

Abstract

The publication presents an overview of the main areas and trends in development within the framework of a classic, neoclassic, and contemporary approach to institutional economics. Therefore, the objective of the present publication is to illustrate an agreed upon classification of the research areas and trends in new institutional economics and a practical approach to shaping public finances in Poland within the framework of development. The paper contains a critical review of the relevant literature that allows to distinguish sixteen research trends in new institutional economics as well as the key areas of modernization in the public sector in the development process. It has been proven that individual trends in new institutional economics have sufficient potential and research output in terms of developing a future-oriented theory while the main challenge for modernization of the public sector in Poland is a reform of the public finances and a future-oriented pursuance of a balanced budget.

Keywords

new institutional economics, development, public finances, institutions